

Hódi Sándor

Mi történik velünk?

Mi a valódi, mélyreható oka az emberek és népek közötti konfliktusoknak?

Tektonikus mozgások

Hihetetlennek tűnik, de a talpunk alatt lévő földkéreg számunkra érzékelhetetlenül mozog, és ennek a lassú mozgásnak a következtében változik meg a Föld felszíne, és a Földön az élet. A földkéreg kisebb darabokra, kőzetlemezekre tagolódik, amelyek hol közelednek egymáshoz, hol távolodnak, néha egymás mellett elcsúsznak, máskor viszont, akár a vízben úszó jéghegyek, összeütköznek, egymásra torlódnak. Ezek az ütközések, torlódások okozzák az aktívizmákat: földrengéseket, vulkánkitöréseket, szökőárakat. Az alábbiakban nem ezekről a katalizmákról lesz szó, hanem azokról a „tektonikus mozgásokról”, amelyek a valódi, mélyreható okai a társadalmi változásoknak, a népek közötti konfliktusoknak épp úgy, mint az egyéni sorsdrámáknak.

„Nagy tüzek”

Ady „nagy tüznek” nevezte az emberi sorokba begyűrésű társadalmi-történelmi eseményeket. A „kis sorsok”, az egyének marakodása mögött valójában – számunkra sokszor észrevétlenül – világtörténelmi birkózás megy végbe. Az embereket az arasznyi látószög ugrasztja egymásnak, holott a drámai helyzet azoknak a társadalmi mozgástörvényeknek a következménye, amelyekre vajmi csekély befolyással lehetünk. Miközben mi egyéni életszerveződésünkkel, „személyes életrajzunk” összeállításával, divatos szóval „önmegvalósításunkkal” vesződünk, többnyire fogalmunk sincs arról, hogy a „kőzetlemezek”, amelyen tartózkodunk, hová, merre sodor bennünket, milyen jövőt érlel, mikor ütközik egy másik „kőzetlemezek”. Kőzetlemezek mozgá-

sán itt az embert emberré formáló közösségek, kultúrák, civilizációk formálódását kell értenünk.

Belső szabadságharc

A legjobb igyekezetünk szerint szeretnénk a helyes és igaz életrajzunkat összeállítani. De eközben képzelgünk, hangulatunk, képzeletünk játszik velünk. Ezernyi oka van az embernek arra, hogy ellenérzése, hiányérzete legyen. Ezért legkevésbé a másik ember a felelős. Az állandó belső szabadságharc az élet. De ahogyan a földkéreg lassú mozgását nem érzékeljük, a társadalmi mozgásokat sem mindig észleljük. Nem észleljük, mert olyan vonatkozási rendszerben (kultúrában) élünk, amelyen belül az egyéni viszonyítási pontok szinte az állandóság látszatát keltik. Voltaképpen az éntudatunk által körülhatárolt szellemi burokokban élünk, s közben azt hisszük, hogy minden nehézséget le tudunk győzni. Sőt, ha a helyzet úgy kívánja, akár saját poklunkban is újjászülethetünk. Ámde ha elég hosszán él az ember, gyakran megéli annak a világnak – közösségnek, kultúrának, értékrendszernek – a megszűnését, amelybe beleszületett.

Az ellentétek egysége

Éntudatunktól és a kultúra által nyújtott szellemi buroktól függetlenül ki vagyunk szolgáltatva a természet, a társadalom és a gondolkodás általános mozgástörvényének, amely **az ellentétek egységében** és szüntelen harcában nyilvánul meg. Ennek a mozgástörvénynek a következtében előbb-utóbb minden a visszájára fordul. Miközben a magunk poklát járva az életben minden fáradozásunk arra irányul, hogy az ellentéteket valahogyan feloldjuk, ez a fáradozás bármilyen

„feloldódáshoz” vezessen is, az egyben újabb ellentétek létrejötteként szerepel. Nyugvópont nincsen. Az ellentéteket nem lehet kiküszöbölni. Ez az alapja annak a szakadatlan mozgásnak, amely a természetre, a társadalomra, de magára az ember egyedi életére is jellemző.

Ki mer, ki tud a kérdésekre válaszolni?

Az ellentétek egységére és szüntelen harcára vonatkozó alapvető mozgástörvényt a filozófia dialektikának, a pszichológia konfliktusoknak, a mindennapi tudat szükségletek és érdekek ütközésének nevezi. Mindenki hallott róla valamit. Tudomásul vette. Ennél mélyebbre nem szoktunk ásni. Ritkán gondolunk bele, hogy az örökös körforgás a gyakorlati életben mit jelent. Ki mer, ki tud az ebből adódó kérdésekre válaszolni? Néha itt-ott elhangzik valamilyen felvetés, de nagyon gyorsan elhallgattatják az illetőt. Részben arra hivatkozva, hogy aki kettősségről, dialektikáról, ellentétek harcáról beszél, az közhelyeket ismételtet, hiszen természetesnek tartjuk, hogy a belégzés és a kilégzés, a nappal és az éjszaka, az ébrenlét és az alvás egymást kiegészítik, hogy együtt jár a kettő. Ennyi az átlagembernek a dialektikából untig elég. Másfelől lelki nyugalomunk megőrzése szempontjából saját jól felfogott érdekünk, hogy a társadalmi és pszichikus jelenségek bonyolult összefüggés- és kölcsönhatás-rendszerébe túlságosan ne merüljünk bele.

Bűntudat és sértődés nélkül

Az a körülmény ugyanis, hogy az ellentétek egysége és harca az emberi pszichikumnak is alapvető mozgatóereje, azt jelenti, hogy lelkünkben, személyiségünkben ellentétes vágyak és igények feszülnek, ellentétes gondolatok, érzelmek, ösztönök, késztetések élnek együtt. Ez konkrét formában úgy jelenik meg bennünk, hogy szeretnénk biztonságban lenni, de csábít a kaland szabadsága is. Ragaszkodunk a megszokotthoz, de változást is akarunk. Szeretünk valakit, de néha unjuk vagy utáljuk. Popper Péter megjegyzi, hogy ezeket az ellentmondásokat bűntudat nélkül kellene vállalni magunkban, mint ahogyan sértődés nélkül kellene fogadni mások részéről is őket. Ezzel ellentétben a kettősséget

mi többnyire elfojtjuk, elhazudjuk magunkban, másoknak viszont kíméletlenül a fejére olvassuk a gondolkodásukban és viselkedésükben tapasztalható ellentmondásokat.

Polarizált látásmód

Elég volna, mondja Popper, ha belső ellentmondásaink ellenére sikerülne egyensúlyban tartani magunkat. Nos, ez az, ami emberpróbáló feladat számunkra. Nehéz egyensúlyban élni saját belső ellentmondásainkkal, még nehezebb mások részéről tudomásul vennünk őket. Nem így látunk. Nem így gondolkodunk. Látásmódunk, gondolkodásunk olyan, mint a polarizált fény – egyirányú, egysíkú. Ismeretes, hogy a nem polarizált hullám esetén a rezgések – a haladás irányára merőlegesen – minden irányban végbemehetnek. Hasonlóképpen az emberi pszichikumnak és a személyiség fejlődésének alapvető mozgatóereje is szerfelett bonyolult és összetett. Ám az, hogy a jelenségeket a maguk ellentmondásosságában és összetettségében kielemezzük, rengeteg időt és energiát követel. Valószínű, hogy az életben maradás szempontjából a részletekkel való vesződéskor fontosabbnak bizonyult a gyors döntés. Ez lehet az egyik oka a polarizált látásmódnak.

A másik ok az ember társadalmi beágyazódásával függ össze. A gondolkodás kialakulása, a tudat, a szellem nem privát természetű adottság bennünk, hanem folyománya annak a kultúrának, amelyet az egyedi ember képvisel és megjelenít. Az egyén látásmódja, gondolkodása, tudata nincs saját belső világába zárva: képzeleti, gondolatai nemcsak az övéi, hanem egy kultúra részét képezik. Amikor tehát gyorsan döntünk, ítélezünk, besorolunk, címkézünk, ezzel a hagyományos kultúrában az egyén fontos szerepet tölt be, egyedi és nélkülözhetetlen értéket képvisel a többiek részére.

Klónok tusakodása

Ezzel azonban el is érkeztünk az első törésvonalhoz, amely napjainkra jellemző. A globalizálódás felmorzsolja a kisközösségeket, az embert emberré formáló kultúrákat, és megannyi, egymással felcserélhető atommá silányítja az egyéneket. A hagyományos kultúrákban az egyén a

kisközösségek egész sorához tartozott: szakmai, helyi, vallási, nyelvi közösséghez. Ezenkívül sokféle szerepet töltött be, ki-ki joggal érezhette úgy, hogy roppant fontos helyet tölt be mások életében. Mindenki különbözött a többiektől, személye, tudása pótolhatatlan volt, mert valamit csak ő tudott, valamire csak ő volt képes. Ebből adódóan a hagyományos kultúrákban nemcsak ki-ki roppant értékesnek tartotta magát, hanem bizonyos vonatkozásban mindenkinél előbbre valónak is gondolta személyét és életét. Nem azért, mert nagyobb hatalmat sajátított ki magának. Nem azért, mert több pénze volt. Nem azért, mert nagyobb hírnévre tett szert. Nem. Az előnyét mindenki a különbözőségében találta meg. Ettől lett az egész kultúra színesebb, minden egyes ember benne értékesebb. Most, a közösségek szétesésével ennek az ellenkezője játszódik le. A pénz és a hatalom maga alá gyűr minden értéket, azt is mondhatnánk, hogy szétver, megsemmisít minden személyiséget. Az élet az egymással tökéletesen felcserélhető klónok tusakodásává válik. Az élet értelmét, célját veszti, illetve a hatalom-és pénzszerzésen kívül nincs más értelme.

A két nem

A másik törésvonal a két nem viszonyával kapcsolatos kulturális mitológiában jelenik meg. Nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy napjainkban ezen a téren folyik az egyik leghevesebb vita, amely kilépve az értelmezés, a mitológia medréből hovatovább az élet fennmaradásának az alapjait érinti.

A kulturális mítoszok szerint a két nem, a szexualitás kezdettől fogva létezik, előttük nem volt semmi, és a kettősség nélkül nem is lehetne semmi. A párok kettőssége a világmindenség kettősségét tükrözi, amely nélkül nincs mozgás, nincs haladás, nincs semmi. A két pólus ott van mindenben, a nappalban és az éjszakában, az égben és a földben, a tűzben és a vízben, az anyagban és a szellemben, az értelemben és a szeretetben.

A jin és jang

Kínában a jin és jang kettősségéről beszélnek, az egymást kiegészítő és egymással harmóniában levő örök princípiumról. Eszerint a jang a vi-

lágosság, a melegség, a magasság, az aktív, a férfiaság princípiuma, a jin pedig az árnyék, a hideg, a mélység, a passzív, a befogadás, a nőiség princípiuma. A keletiek szerint nagyon fontos, hogy ne mossuk össze a kettőt! Aki nőnek születik, annak az a feladata, hogy megélje ezt a maga teljességében, és fordítva, a férfinak is vállalnia kell a férfias szerepeket. Mindebből az is következik, hogy csak akkor működhet harmonikusan egy kapcsolat, ha mindkét fél harmóniában él a nemiségével.

A társadalmi nem

A mai modern európai kulturális mitológia szerint ennél elfogadhatatlanabb, felháborítóbb, ostobább elképzelés nem létezik. Simone de Beauvoir szállóigévé vált mondata szerint: „Az ember nem születik nőnek, hanem azzá válik.” Az új mitológia az egyenlőség szellemiségében értelmetlennek tartja a nemek megkülönböztetését, az egyénre bízva a döntést, hogy mikor melyik nemhez tartozónak vallja magát. Ezáltal mindenki eldöntheti, hogy hetero-, homo- vagy transzszexuálisként létesít kapcsolatokat. A több mint fél évszázados ideológia elszánt harcot vív, hogy bevezesse a „társadalmi nem” fogalmát, háttérbe szorítva a biológiai nemiséget. Ennélfogva a gender – a mai modern európai kulturális mitológia – ellenez minden olyan szándékot, amely különbséget tesz a férfi és a nő hivatása, a házasságban, a családban betöltött szerepe között.

Nem kívánok a két nemmel kapcsolatos kulturális mitológiák áttekinthetetlen masszájában elmélyedni, legfeljebb annyit szeretnék megjegyezni, hogy a szexualitás, a két nem az evolúció elengedhetetlen feltétele, mert lehetővé teszi az emberi faj számára, hogy az egyedre jellemző sajátosságok és formák mellett új megjelenési formák és jellemzők jöjjenek létre. Lehetővé teszi az alkalmazkodást, a szelekciót, a természetes kiválasztódást. Ismerjük az erről szóló elméleteket, amelyek hovatovább összeütközésbe kerülnek a modern kulturális mitológiákkal, amelyek – napnál világosabb, hogy – politikai és ideológiai célokat szolgálnak, akárcsak az egyén és közösség kapcsolatáról folyó viták.

A politikai és ideológiai céloktól függetlenül nem az egyik vagy a másik meglátást akarom értékelni. Arra a társadalmi folyamatra, törésvonalra

szeretnék rámutatni, amely a polarizált látásmódból kifolyólag nem kíván az egyén és a társadalom bonyolult kölcsönhatásáról tudomást venni. Vélhetően a kulturális hatások túlértékelése vagy inkább félreértése következményeként, ellentétként havatovább az válik menő felfogássá, hogy nincs is nő és férfi, a két nem csak a mi fejünkben létezik. Nincsenek jellemzőik, nincs is szükség szerepekre, se férfiakra, se nőkre, se családra, se gyerekekre. Nincs szükség populációra sem, különösen nemzeti közösségekre. Nincs szükség semmire, ami túlmutat egy adott ember pillanatnyi létén.

Új világrend

A nemek ádáz küzdelmén kívül egy új világrend kiépülése mellett és ellen való kiállás jelenti azt a társadalmi mozgást és törésvonalat, amely napjainkban szembehelyezi egymással az embereket. A visszszámítás már elkezdődött. Folyamatosan tart, és hamarosan ki fog derülni, hogy az új világrend szerveződése – a világhatalmi elit pénztartaléka, valamint politikai és egyéb ereje – elég lesz-e ahhoz, hogy az utolsó szuverénként viselkedő országokat félresöpörje, és a nemzeteket térdre kényszerítse. Az összecsapás részben a színpad mögött zajlik – a különböző pénznek eltörlése, egyes országok honvédelmének és titkosszolgálatának felszámolása, a bankok kisajátítása, multinacionális cégek térhódítása, a jogrendszer egységesítése, de ez a csata végül is az emberek szívében és lelkében dől el, mivel a nemzeti kultúrák kollektív spirituális termékek.

Nem vitás, hogy a világhatalmi elit mindent elkövet, hogy rábírdja az országokat arra, hogy adják fel függetlenségüket, maguknak a népeknek a térdre kényszerítése bonyolultabb feladat ennél. Represszióra a lélekben ellentétes folyamatok indulhatnak be, a még közös álmat szövegető, kultúrájukhoz (és javaikhoz) ragaszkodó emberek egy egységesített állam víziója helyett az önrendelkezés mellett döntenek.

Mi lesz veled, Európa?

Az újabb társadalmi mozgás- és törésvonal a **nagyarányú migráció**. A Föld népességének ideiglenes vagy tartós helyválttatása – tömegességénél fogva – jelenti talán a legdrámaibb társa-

dalmi változást, amely kulturális következményeit tekintve felér azokkal a tektonikus változásokkal, amelyekről bevezetőnkben szoltunk, s amelyek szemünk előtt átrajzolják a térképet. Számunkra az sem közömbös, hogy a tapasztalható nagyarányú vándorlás a látszat ellenére nem önkéntes elhatározás eredményeképpen, hanem valójában valamilyen külső tényező szorító hatására következett be. A kedvezőtlen természeti adottságok vagy a természeti katasztrófák rávehetnek ugyan bizonyos csoportokat korábbi lakóhelyük ideiglenes vagy végleges elhagyására, viszont a jelen esetben Európa elárasztása haszonszerzés érdekében történő spekuláció következménye. Nem kell hosszasan taglalnunk, hogy milyen következménnyel jár, ha évente több mint 1 000 000 ember hagyja el hazáját, és telepedik le hosszabb-rövidebb időre egy másik helyen.

Hogy kit hogyan érint a bevándorlás vagy a népességfogyás, attól függ, hogy hol helyezi el magát azon a skálán, amellyel értékeli a társadalomnak és az emberi pszichikumnak ezt az alapvető mozgásirányát. Hogyan értékeli különböző népeknek és kultúráknak ezt az egymásra torlódását.

Két véglet

Tény, hogy a társadalom és az emberi pszichikum alapvető mozgatóereje, az ellentétek egysége és harca, néha egyik véglettől a másikig sodor bennünket. Kétségtelen, hogy a **szélsőséges álláspontok** (utólag mindig) nevetségessé tesznek bennünket, ennek előzetes belátása azonban hiányzik belőlünk. Ugyanarról szól minden történet. Az ellentétek átcsapnak egymásba, az ember hajlamos a végletekre, fekete-fehérben lát mindent. Két végletet helyez szembe egymással, „vagy-vagy”-ban gondolkodik, holott a két véglet ugyanannak a dolognak a két végső, szélsőséges tartománya.

Hol államosítunk, hol privatizálunk mindent. Néha teljes egyenjogúságra törekszünk, ennek ellenpólusaként viszont mérhetetlen vagyoni különbségek jönnek létre. Az embereket nemzetállamokba tereljük, majd ennek ellenhatásaként egységesíteni (globalizálni) akarjuk a világot. Érzelmileg azonosulni egy közösséggel, szerelembe esve teljesen feloldódni valakiben, majd

a másik végletbe esve nem vállalni az égvilágon senkivel és semmivel semmiféle közösséget. A nemi szerepeket a végletekig feszíteni, majd egybemosni, nemtelenné tenni az embert. Meni vagy maradni? Ezer éven át ragaszkodni egy röghöz, vagy feladni mindent és szabad emberre, földönfutóvá válni? Ki-ki sorolhatja magában a példákat a végletekre. Eljátszhat a gondolattal, hogy az élet különböző szinterein, egy képzelbeli tizedes skálán mérve, hol tart éppen. Nemcsak ő maga, hanem az a vonatkozási rendszer, az a kultúra is, amelyben él, és amelyhez igazodik.

Szélsőségektől mentes életmód

A régi görögök óta nagyon sokan hivatkoznak az arany középútra. Ez a belső egyensúly megőrzésének záloga, ez a sikeres életvezetés titka. Ennek az elvi alapállásnak megvan az a baja, hogy az életben, a társadalomban és bennünk is, **a harc és béke örökké változik**. A dolgok nem maradnak változatlanok. Minél magasabbra hágnak, utóbb annál nagyobbat zuhanunk. Minél többre visszük, sokoldalúbbá válunk, annál hevesebb változásoknak vagyunk (leszünk) kitéve. A nyugalmi állapot csak átmeneti, miközben a felszín nyugodtnak és kiegyensúlyozottnak látszik, a mélyben feltartóztathatatlan változás megy végbe. Arról beszélünk, hogy gondolkodásunkból ennek a belátása hiányzik.

Újabb ellentétek létrejöttének forrása

Ne feledjük: nem az a baj, hogy ilyenek vagy olyannak látjuk a világot, hogy a dolgokról, jelenségekről így vagy úgy vélekedünk. A világ önmagában véve semmilyen, nyugodtan formálhatunk véleményt mindenről. Azt kellene jobban szem előtt tartanunk, hogy véleményünkötől, beállítódásunktól, döntéseinktől, ítélezésünkötől függetlenül az ellentétek minden jelenségben ott vannak, és annak az ellentéte is igaz, amit saját igazunkhoz való ragaszkodásunkkal épp hevesen tagadunk. Az ellentétek örök harca – függetlenül az általunk képviselt „megoldásoktól” – újabb ellentétek létrejöttének a forrása, amely másokat újabb és újabb „megoldásokra” sarkall.

Epilógus

Azt hiszem, a mondandóm végére értem. Egy jelenséget – mozgástörvényt – próbáltam, ha hiányosan és elégtelenül is, felvázolni, mely elméleti szinten magyarázatot kínál korunk emberének és társadalmi körülményeinek válságaira, azokra a folyamatokra, amelyek konfliktusokhoz és belső gyötrődésekhez vezetnek. Választanunk kell, választásaink pedig sorsdöntőek.

Az alapkérdés így hangzik: individuum vagy közösség, zárt társadalom vagy tömeg, érzelmi elkötelezettség vagy függetlenség – végső soron: élet vagy halál. Ellentétes vágyak és igények. Egy másik alkalommal elmondtam már: modern – vagy posztmodern – világunkban a határok nem annyira etnikumok, nemzetek, felekezetek, mint inkább világfelfogások, világmagatartások közt húzódnak, ráció és fanatizmus, türelem és hisztéria, kreativitás és pusztító uralomvágy között. Nem állítom, hogy a kérdésnek nincs történelmi-gazdasági dimenziója, a választ mégis nyílnak, elsősorban spirituális jellegűnek érzem, és véleményem szerint legalább annyira tükröződik benne a valódi, mindennapi életerő, a megmaradás és fennmaradás képessége, mint a történelmi determinánsok és a tehetség.

A magunk vigasztalására

Tény, hogy a délvidéki magyarság sosem fogyott ilyen mértékben, mint napjainkban. Erre a helyzetre úgy próbálunk reagálni, hogy vagy hallgatunk róla, vagy saját ellenlábásaink hiábavaló meggyőzésével vagyunk elfoglalva. A vajdasági magyarság köddé válásának azonban, mint minden társadalmi és lélektani folyamatnak, minden bizonnyal mélyebb oka van. Ha magának ennek a folyamatnak a megállítására nem is vállalkozhatunk, azzal, hogy ha az ellentétek mozgástörvényét tisztán látjuk, annak a reménye is felcsillan, hogy az a „megoldás”, amelyet a kivándorlás kínál, átmeneti helyzet, de egyúttal újabb ellentétek létrejöttének a forrása is, ami az újabb generációkat újabb és újabb „megoldások” keresésére sarkallja.